

ilim merkezi olmaması, Ali b. Ebû Talha'nın Humus'tan dışarı çıkmaması, ilim ehli ve ilim merkezleri ile fazla temasta bulunmaması gibi sebeplerle bu sahife fazla tanınmamıştır. Ancak Humuslu bir zat olan Muâviye b. Sâlih vasıtasıyla Mısır'a götürülmüş, orada da Abdullah b. Sâlih'in nakli ile daha sonraki eserlere girmiş ve böylece kaybolması önlenmiştir. Tefsir tarihinde mühim bir yer işgal eden bu eser, maalesef bugün tam olarak elimizde mevcut değildir. Zamanında tefsirdeki aşırı re'y hareketlerine karşı bir reaksiyon olarak tefsire itimat olunamayacağını söyleyen Ahmed b. Hanbel bile Ali b. Ebû Talha'nın bu tefsir sahifesini, "Mısır'da tefsire dair bir sahife vardır. Bu sahifeyi Ali b. Ebû Talha rivayet etmiştir. Bir kimse bu sahife için Mısır'a seyahat etse seyahati boşa gitmiş sayılmaz" demek suretiyle övmüştür (*Kitâbü'l-İlel*, I, 94).

Ali b. Ebû Talha'nın bu tefsir sahifesi, İbn Abbas'tan rivayet yoluyla tedvîn edilenlerin en eskisi ve ondan gelen "tarik"lerin en sağlamı olması bakımından, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri tarihinde büyük bir öneme sahiptir. Bu değerli tefsir sahifesini ancak bazı müfessirler görebilmiş, ondan istifade edenler arasında Buhârî, Taberî, İbn Ebû Hâtim ve İbnü'l-Münzir gibi şöhretli şahsiyetlerin bulunması bu sahifeye atfedilen değeri daha da arttırmıştır.

Müslim, *Şahîh*'inde ("Nikâh", 133) azl'in hükmü hakkında Ali b. Ebû Talha'dan nakledilen bir haberi zikretmektedir. Buhârî ise Mısır'a yapmış olduğu seyahatlerde bu *Şahîfe*'yi ya doğrudan doğruya Abdullah b. Sâlih'ten veya başkalarından alarak isnadları zikretmeksiniz (ta'likan) İbn Abbas'a ulaştırmaktadır. Buhârî'nin "ta'lik"leri kısmında, genellikle Kur'an'ın garîb kelimelerinin izahlarında bu *Şahîfe*'ye atıfta bulunmaktadır. Taberî ise bu *Şahîfe*'yi Musanna' b. İbrâhîm, Ali b. Dâvud ve Yahyâ b. Osman vasıtasıyla Abdullah b. Sâlih'ten almıştır. Taberî, Buhârî gibi bu *Şahîfe*'den sadece Kur'an'ın garîb kelimelerini izah yönünden nakillerde bulunmamış, çeşitli hükümler, nüzül sebepleri, nâsih ve mensuhla ilgili bilgiler ve diğer haberleri de almıştır. *Şahîfe*'nin girdiği kaynak eserlerden diğer ikisi de henüz yazma halinde bulunan İbn Ebû Hâtim ve İbnü'l-Münzir'in tefsirleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Nikâh", 133; Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'l-İlel* (nşr. Talat Koçyigit—İsmail Cerrahoğlu), Ankara 1963, I, 94; Buhârî, *et-Târhu'l-kebir*, VI, 281-282; el-Cerhî ve't-ta'dil, VI, 191; Ebû Cafer en-Nehhas, *en-Nâsih ve'l-mensuh*, Kahire 1338, s. 15; Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, III, 134; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VII, 339-341; a.mlf., *Fethu'l-bâr* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd v.dğr.), Bulak 1300, VII, 332; Hazrecî, *Hulâsa-tü Tehzib*, s. 275; Süyûtî, *el-İtkân*, II, 189; Sezgin, GAS, I, 22, 26, 27; M. Kâmil Hüseyin, "Şahîfetü 'Ali b. Ebî Talha", *Mu'cemü ğarbi'l-Kur'an* [M. F. Abdülbâkî], Kahire 1950, Mukaddime; İsmail Cerrahoğlu, "Ali İbn Abi Talha'nın Tefsir Sahifesi", *ACİFD*, XVII (1969), s. 55-82.

İSMAİL CERRAHOĞLU

ALİ b. EBÜ'r-RİCÂL

(علي بن أبي الرجال)

Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'r-Ricâl el-Kâtib eş-Şeybânî el-Mağribî el-Kayrevânî (ö. 432/1040-41 [?])

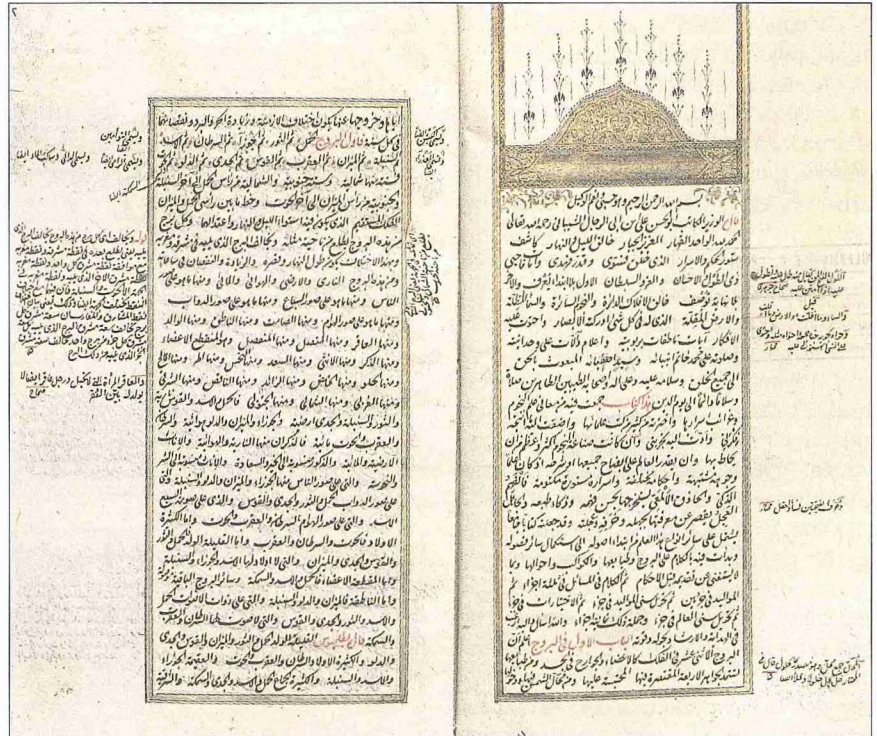
Astronomi âlimi.

Batı ilim âleminde Abenragel ve Albohazen adlarıyla tanınır. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. İspanya'nın Kurtuba şehrinde veya Kuzey Afrika'da doğ-

duğu rivayet edilir. Tunus'ta yetişmiş, Kayrevan sarayında Zîrî Emîri Muiz b. Bâdis'in hocası ve müneccimi olmuş, aynı zamanda devlet idaresinde de önemli görevler yapmıştır. Muizz'in sarayının önde gelen şairlerinden İbn Reşîk'i himayesine aldığı ve onun da el-'Umde fi mehâsini's-si'r ve âdâbih adlı ünlü eserini kendisine ithaf ettiği bilinmektedir.

Ali b. Ebû'r-Ricâl'in en önemli eseri, astrolojinin ana konuları üzerine düzenlenmiş sekiz kitaptan oluşan *Kitâbü'l-Bârî fi aḥkâmî'n-nücûm* adlı büyük ansiklopedidir. Çeşitli kütüphanelerde birçok yazması bulunan (bk. Sezgin, VII, 187) eser, 1254 yılında Castilla-León Kralı X. Alfonso için Yehuda ben Moşe tarafından eski İspanyolca'ya ve bundan da çeşitli zamanlarda Latince, İbrâ-nice, eski Portekizce ve diğer bazı Batı dillerine tercüme edilmiştir. Ali b. Ebû'r-Ricâl'in bundan başka *Urcûze fi'l-kazâye'n-nücûmiyye* adlı eseri ile bu eserin Ahmed el-Kunfûz el-Kostantinî tarafından yapılan şerhinin de birçok kütüphanede yazmaları bulunmaktadır (bk. Sezgin, VII, 188). *Kitâbü'l-Bârî*'de zik-

Kitâbü'l-Bârî fi aḥkâmî'n-nücûm adlı eserin ilk iki sayfası (Suleymaniye Ktp., Damad İbrâhîm Paşa, nr. 3843)

rettiği üç eserinden astrometeorolojiye dair *Urcûze fî delîlî'r-ra'c'd*'in bir tek yazması mevcut olup (Rabat D 1683) *Kitâbü'r-Rumûz* adlı eseriyle *Hallû'l-'uqad* ve *beyânü'r-raşad* adlı zîci kayıptır.

BİBLİYOGRAFYA:

H. Suter, *Die Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 100, nachräge: 172; a.m.f., "İbn Ebirricâl", *IA*, V/2, s. 729; Brockelmann, *GAL*, I, 356; *Suppl.*, I, 401; Sezgin, *GAS*, VII, 186-188; G. Sarton, *Introduction*, New York 1975, I, 715-716; Abdür-rauf Mahlûf, *İbn Reşîk el-Kayrevânî*, Kahire 1983, s. 29-30, 64-65; a.m.f., "el-'Umde li'bni Reşîk el-Kayrevânî", *Ti*, III, 890-892; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-'ulûm 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1984, s. 178-180; D. Pingree, "İbn Abî'l-Ridjâl", *EP* (İng.), III, 688.

MUAMMER DIZER

ALİ EFENDİ, Basiretçi

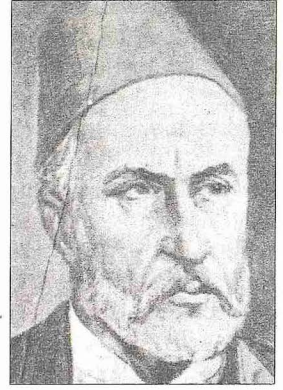
(1838-1912)

Osmanlı gazetecisi.

İlk Türkçe gazetelerden biri olan *Basiret*'i yayımladığı için Basiretçi Ali Efendi adıyla tanındı. Ailesi hakkında fazla bilgi yoksa da babasının ilmiyeden olduğu ve 1872'de Vidin kadı nâibliğinde bulunduğu bilinmektedir. Ali Efendi önce Enderun'da tahsil görerek sarayda hizmet etti, 1860'ta çırağı edildiikten sonra Maliye Nezâreti tahsilât memuru oldu (1863). *Basiret* gazetesini çıkarmak için hükûmete başvurdu (1866). Ancak bu sırada Girit İsyanı çıktığından müracaatı beklemeye alındı ve isyan sona erene kadar yayın izni verilmedi. Bunda, azınlık gazetelerinin neşriyatını kontrol altına almakta güçlük çeken hükûmetin yeni azınlık gazetelerine yayın imtiyazı vermemek için Ali Efendi'ye verilecek iznin istisna ve emsal teşkil etmemesi düşüncesinin rolü vardır. Daha sonra yayın imtiyazı aldığında devrin âdetine uyularak kendisine 300 altın da yardım edildi. Gazeteyi küçük ebatta dört sayfa olarak, cuma ve pazar hariç haftada beş gün yayımlamaya başladı (20 Şevval 1286/23 Ocak 1870). Gazetenin başlığı altında yer alan "... millet gazetesi" ibaresiyle, "millet" kelimesi bir gazete başlığında ilk defa kullanılmış oldu. Ali Efendi, kendi bilgi ve yazarlık tecrübesi günlük bir gazeteyi yürütecek derecede olmadığının, gazetesine topladığı Subhîpaşazâde Âyetullah Bey, Polonyalı müh-tedi bir subay olan ferik Subhî Celâleddin Paşa, Hayreddin takma adıyla yazılar yazan Polonyalı mülteci Karski ile adliye mektupçusu Hâlet Bey ve Ahmed

Midhat Efendi gibi yazar kadrosuyla *Basiret*'i kısa zamanda devrin en çok ilgi gören yayın organı haline getirdi. Bunda, yayımının ikinci yılında Bağdat mektupçuluğu görevinden istifa ederek *Basiret* yazı heyetine katılan ve çalıştığı dokuz ay boyunca gazeteyi bol havadis-le okuyucuyu tatmin eder hale getiren Ahmed Mithat Efendi'nin de rolü vardır. Normal zamanlarda 300 olan baskı adedi, önemli bazı hadiselerde 1000'e kadar yükseldi. Ali Efendi, 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı sırasında gazetesinde Polonyalı Celâleddin Paşa'nın te-siriyle, savaştan Almanya'nın galip çık-a-cağını ileri süren yazılar yayımladı. Sa-vaş Almanya'nın galibiyetiyle sona erin-ce Ali Efendi Başvekil Prens Bismarck tarafından Almanya'ya davet edildi. Bu ziyaretten Bismarck'ın kendisine hediye ettiği yeni bir baskı makinesiyle döndü. Bu makine ile gazetesini normal gaze-te ebadına getirip yeni bir şekil vere-rek yayımlamaya başladığı gibi Türkçe mizah dergilerinin dokuzuncusu olan *Kahkaha* adıyla bir mizah dergisi de çıkardı (Mart 1875).

Sekiz yıla yakın süren basın hayatın-da gazetesinin kapatılması ve hapsedil-mek gibi cezaları göze alarak zaman zaman hükûmetin baskılarına cesaretle

Basiretçi Ali Efendi

karşı koyan Ali Efendi, bir ara Mısır hi-divi İsmâil Paşa'nın bol ihsanları karşılı-ğında Mısır'ın Osmanlı Devleti'nden ko-parılması siyasetini de müdafaa etti. Bu sebeple devrin *İbret*, *Hadîka*, *Tas-vîr-i Efkâr*, *Terakki*, *İstikbal* ve *Sabah* gibi diğer yayın organlarının sert hü-cumlarına uğradı. Gazetesiyle Rusya'da yaşayan Müslüman-Türk halkının mü-cadelesini de destekleyen Ali Efendi, onların haklarını korumak maksadıyla kayda değer bazı yayınlar da yaptı. Sul-tan Abdülaziz'in saltanatının son günle-rinde Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın matbuata koyduğu ilk resmî san-sürü, 11 Mayıs 1876 tarihli gazetesinin ilk üç sayfasını tamamen yazısız, dör-düncü sayfasını ise sadece ilânları ko-yarak yayımlamak suretiyle anlamlı bir şekilde protesto etti.

Çırağan Vak'ası'ndan bir gün önce, bu hadisenin görünürdeki elebaşısı olan Ali Suâvi'nin devletin o günkü politika-sıyla ilgili bir makalesini neşredeceğini haber verdiği kısa bir yazısını (bk. ALİ SUÂVÎ) yayımladığı için gazetesi kapatıl-dı ve kendisi de tertibe dahil olduğu ka-naatini uyandırdığı gerekçesiyle gözaltı-na alındı (20 Mayıs 1878). Altı ay süren muhakemeden sonra diğer suçlularla birlikte Kudûs'e sürüldü (Kasım 1878). Devamlı müracaatları sonucunda ancak altı yıl kadar sonra bir daha gazete çıkarmamak şartıyla affedildi ve İstan-bul'a dönmesine izin verildi (1884). An-cak Suriye'de bir nahiye müdürlüğüne tayin edilerek hemen İstanbul'dan uzak-laştırıldı. Daha sonraki yıllarda Lâdik (1897), Hayfa (1898), Karaburun (1903), Söke (1904) ve Erdek'te (1907) kayma-kamlık yaptı. 1889'da sâniye rütbesine terfi ettirilerek üçüncü dereceden Me-cidî, 1903'te de Osmânî nişanı ile taltif edildi. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine Er-dek kaymakamlığından istifa ederek İs-tanbul'a geldi (Ağustos 1908). *Basiret*'i

Basiret gazetesinin ilk sayısının birinci sayfası

